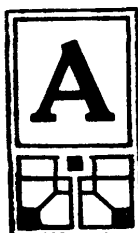

Cesare Lombroso antroposzociológiája.

Az élő lényekre vonatkozó természettudományi kutatások sok szemponttal termékenyítették meg korunk szociológiáját. Biológiai nézetek hatása alatt magyarázta a szociológia számos művelője az emberi társadalom szerkezetét és fejlődését az állati szervezetre vonatkozó törvényszerűségek segítségével, biológiai hatások alatt képzeltek el a társadalmi csoportok harcát a fajok küzdelmének mintájára. A szociológia biológikus elméletei mellé sorakozik az a felfogás, mely bizonyos egyének társadalmi szerepének az átlagostól való eltérését szervezetüknek a normális emberi szervezettől való eltérésére vezeti vissza. Az átlagos ember felé emelkedik a *génie*, a normális ember nivója alatt van a büntetett és a prostituált. Hogy függ össze a társadalmi szerepnek a rendestől elütő volta a szervezet rendellenességével? Ez a kérdés volt Lombroso szociológiájának alapvető problémája.

A kérdést legbehatóbban Lombroso a büntetettel kapcsolatban tárgyalta. Kultúránk egyik érdekes jelensége, hogy a kriminalitás a polgárosultság emelkedtével nem apad, sőt látszólag növekszik. A bűnnek van egy csomó állandó katonája. A visszaesők, a hivatásszerű bűnösök szilárd magja körül hullámszik a kisebb, az alkalmi bűnösök folyton megújuló serege. A közbiztonság, a büntettek elhárítása a kapitalisztikus gazdaságon alapuló kultúrának elsőrangú szükséglete s ezért merül fel talán korunkban különös erővel az a kérdés, hogy mi viszi az embereket a bűnre? Tudományos ismereteknek a minőségét jórészt azok a módszerek és eszközök határozzák meg, amelyekkel a tudományos vizsgálat folyik. Az anatómiai kutatásnak más lesz az eredménye, ha szabad szemmel történik s más, ha mikro-

szóppal. A mikroszkopikus észlelés eredménye is változik a festési módszerek nyomán. A tizennyolcadik század nagy kriminalistái „szabad szemmel”, a mindennapi tapasztalat eszközeivel figyelték meg a büntetéseket. A bünt még Beccaria elsősorban a nép műveletlenségére és a törvények rosszaságára vezeti vissza. A kriminalitás okaira vonatkozó tudományos felfogásban jelentős módosulás következik be, mikor a büntetést érintkezésbe lépnek a közönséges megfigyeléstől eltérő módszerrel dolgozó tudományok emberei. A büntetést megfigyelő tudósok egyike a törvényszéki, vagy a fogházorvos, a másika a statisztikus. Az egyik az antropológiának s a pszichofiziológiának, a másik a társadalmi tömegjelenségek észleletének módszereivel dolgozik. S a különböző módszerek és eszközök hatása alatt a kutatók e két típusa egészen különböző képet nyer a kriminalitásról. Lombroso a büntetést megfigyelő orvosnak a legjellegzetesebb tudományos képviselője.

A fogházakban Lombroso, mint mások is előtte, számos abnormitást észlelt a büntetéseken. Csakhogy még előzőinél az ily észleletek a futó benyomások, az ötletek szerepét játszották, ő a büntetettek nagy során a koponyaméréstan, az anatómia, a fiziológia minden rendelkezésre álló eszközével a mérések és megfigyelések nagy tömegét végezte. S ezeket a természettudományi adatokat kiegészítette a büntetettek lelki és társadalmi életére vonatkozó számtalan részletnek a följegyzésével. Összegyűjtött a büntetetesre vonatkozó mindenfajta apróságot, a büntetésektől származó írásokat, rajzokat, sőt még a börtönök falára kapart mondásokat is. Ebből a kevés kritikával, de imponáns szorgalommal összehordott anyaghalmazból építette fel elméletét, melyet új megfigyelések és meggondolások hatása alatt nem egyszer változtatott meg. Nehezen jellemezhető ennek az impreszionista s nem épen szabatos elmének a gondolatai, de nagyjában a *L'uomo delinquente* utolsó kiadásai és a későbbi művei nyomán ilyképp vázolható a bünteteskérdésben elfoglalt legfejlettebb álláspontja: A büntetettek rajában különböző csoportok, típusok fedezhetők fel. A normális embertől legjobban elütők azok, akiket pszichofizikai szervezetük a társadalmi viszonyoktól csaknem függetlenül a büntett felé hajt. A büntetettek körülbelül 35%-ára terjedő „született büntetett”-ekből álló csoport az európai embernek valóságos anatómiai változata. Az elfajulást stigmák, jelek nagy száma és különös csoportosulása jellemzi a *delinquente nato*-t. Az arca asszimmetrikus, a fülei széttállók, a karjai hosszúk, a szakállá ritka, a haja dús és korán őszül stb., stb. Ezekből a stigmákból különösen fontosak a koponyára vonatkozók. A született büntetett koponyájának térfogata kicsiny, homloka hátrafutó, arca hosszú, állcsontja előreálló, állkapcsa erős, arcjáromcsontja és homloköble kidomborodó, szemüregai nagyok. A koponya rendellenessége szorosan összefügg az agyvelő abnormis voltával. S csakugyan a született büntetett agyvelejének tekervényei és barázdái is eltérnek a szabályos

állapottól. Az agyvelő hátramaradottsága párhuzamos a lelki élet fejletlenségével. A *delinquente nato* érzékenysége a látóképesség s az időjárás észlelése kivételével csekély, véredénybeli reakciója Alig pirul el. Érzéketlen bőrét tetoválja. A fiziológiai érzéketlenséggel együtt jár a morális érzelmek tompaságával. Résztelen embertársaival szemben, nem lát a jövőbe, nem ismeri a lelki ismeretfurdalást, lusta és szerfelett hm. Ezek a lelki és erkölcsi tulajdonságok visszatükröződnek sajátos fiziognómiájában. Lombroso a *delinquente nato* testi, lelki és erkölcsi vonásai s az emberfajta majmok, vademberek és gyermekek testi-lelki berendezkedése közt sok hasonlatosságot lát. A született büntettes jórészt az átöröklés egy különös esetének, a fejlődés meghaladott állapotára való visszaütésnek, az atavizmusnak eredménye. De nemcsak a primitív állapotokkal hasonlatos a született büntettes állapota, hanem bizonyos patológikus formákkal. Csaknem azonos a *moral insanity*-nek nevezett állítólagos elmebetegséggel és sokban rokon az epilepsziával, különösen annak indokolatlan dührohamokban nyilvánuló rejtett formájával. A született büntettes típusa az epilepsziának egy változata. Az atavizmus és a patológikus vonások egy tőről fakadnak, a csíra elfajult, degenerált voltából, a rosszul táplált agyvelőnek ezzel kapcsolatos kisebb ellenálló képességéből. A született, valódi büntettesnél patológikusabb az örült büntettes, kevésbé patológikusak azok a büntettek, akiknél a bűn legfőbb oka az előretörő szenvedély magas foka, vagy a társadalmi alkalom. Patológikus, epileptoid vonásokat ezeknél is talál Lombroso, az alkalmi büntettek egy csoportja azonban normális ember, ezeknek látszólagos kriminalitását csak a törvények hibás intézkedései idézték elő.

Lombroso föllépésével az emberrel foglalkozó összes természettudományok részt kérnek a kriminalitás magyarázatából. Nem a darwinizmust alkalmazta Lombroso a kriminalitás megfejtésére, hanem sok egyéb biológiai hipotézis közt a darwinizmust is. Elméletének legfőbb biológiai alapjai a degenerációnak Morel-féle tana, egy némely pszichiátriai kórformára, különösen a *moral insanity*-re s az epilepsziára vonatkozó kutatások és az emberi faj variabilitásának s a visszaütő átöröklésnek darwini felfogása; Lombroso hipotézisével szemben legelsősorban felmerülő kérdés, helyesek-e a természettudományi alapjai s különösen helyesen alkalmazta-e azokat a bűnös emberre?

Antropológiai módszerének kiinduló pontja az a föltevés, hogy vannak bizonyos jelek, melyek a normális állapotól való eltérésnek, a degenerációnak a jelei. Kritikus, beható vizsgálatot azonban a stigmákra vonatkozólag nem eszközöl. Számos úgynevezett elfajulási jel abnormis volta igen kétséges. Liebreich például újabban az arc asszimetriájára vonatkozólag kimutatja, hogy az normális emberi tulajdonság, mely a magzatnak az anyaméhben elfoglalt helyzetére vezethető vissza. Az elfajulási jelek csoportja egyébként igen vegyes társaság. Számos Lombroso-féle elfajulási jel eddigi ismereteink szerint a lelki élet szem-

pontjából közömbös. Így az újabb anatómiai kutatások szerint az agyvelő fejlettsége tekintetében a tekervények és barázdák alakja nem fontos, hanem döntő bizonyos sejtcsoportok, az ú. n. pyramissejtek elterjedtsége. Számos mérése a testi s lelki élet szempontjából irreleváns adatot hozott csak felszínre. Így a legtöbb koponyamérése. A koponyaméréstant most kezdi Klaatsch összehasonlító anatómiai alapra helyezni s az eddigi kranio-metria módszerek eredményeit többedmagával meddőnek tartja. A Lombroso hipotézise legfőbb elméleti alapjainak ingatag volta az összes kutatásait meglehetősen kétségesekké teszi.

A másik kérdés, amely Lombrosoval szemben felmerül, hogy helyesen állapította-e meg az elfajulás jeleinek az előfordulását? Az elfajulási jelek részben mérések, részben egyszerű megfigyelések útján konstatálhatók. Aránylag csekély anyagból vont általánosítások, az antropológiai mérések statisztikai módszereinek a tisztázatlansága idézi elő, hogy Lombrosónak és más antropológusoknak észleletei közt sok kérdésben, így pl. a bűnösök koponyáinak térfogatára vonatkozólag igen szembetűnő ellentétek merülnek fel. Hasonlóképpen nagyok az eltérések az egyes kutatók között az egyszerű megfigyeléssel szerzett adatok tekintetében. Ilyen kérdésekben az előzetesen elfoglalt álláspontnak igen nagy a szuggesztív ereje. Topinard a Charlotte Corday koponyáját szépnek, harmonikusnak találja, Lombroso egy csomó szabálytalanságot fedez fel rajta. Magnan bemutat néhány büntettes-fotográfiát abból a célból, hogy bebizonyítsa milyen szabályos, elfajulási jelektől mentes arcok. Lombroso egy részüket a típusa tiszta megnyilvánulásának tartja. Kétségkívül sok megfigyelését befolyásolta a fogház környezetének a büntettes arcokra gyakorolt egyformásító hatása. Nemcsak a kiindulási pontjához, az eredményeihez is igen sok kétség fér.

De ha fel is tesszük, hogy az egyes büntetteseken végzett megfigyelései helyesek, kérdéses marad, hogy az elfajulási jelek csakugyan tipikusan csoportosulnak-e a büntettesek bizonyos rétegében? Pontos összehasonlító vizsgálatok vannak-e arra vonatkozólag, hogy ugyanazon elfajulási jelek nem találhatók-e meg ugyanazon mértékben nem büntettes egészséges embereknél, vagy nem büntettes elmebetegeknél? Lombroso eszközölt ilyfajta összehasonlításokat, de az összehasonlításainak statisztikai módszere ezúttal is hibás. Büntettesekkel válogatás nélkül nem büntetteseket állít szembe, holott a helyes összeállítási alap az lett volna, ha az egybevetett büntetteseket és nem büntetteseket társadalmi helyzetük szerint csoportosítja s így hasonlítja össze. Az elfajulási jelek, a degeneráltság Naecke, Baer, de különösen Nicefori vizsgálataiból kitűnően az alsóbb osztályok tagjai közt gyakoribbak, mint a felsőbbek közt. De Lombroso kutatásaiból pontosan nemcsak az nem tűnik ki, hogy a büntettesek mikép térnek el az úgynevezett normális emberektől, hanem az sem, hogy mennyiben különböznek az egyéb degeneráltaktól. A büntetteseket Lombroso kellő szíjjelválasztás nélkül elmebetegekkel

méri össze, holott az elmebetegek közt az egyes klinikai képek társadalmi helyzet szerint jelentősi eltérések vannak. Az epileptikusok egy része, az imbecillisek s az idióták pl. sok más elmebetegtől eltérően különös hasonlatosságot mutatnak a degenerált büntetettekkel. Ugy hogy a degenerált büntetetteknek a többi degeneráltaktól elütő típusát, ez volt Lombroso sajátos törekvése? nem sikerült kimutatnia. Büntettes típusa különben saját fejtegetéseiből is igen nehezen állítható össze. Az egyes büntettek között Lombroso szerint is olyan jelentős eltérések vannak, hogy igen kevés vonás marad meg közös ismertetőjelül. Így pl. a gyilkos Lombroso szerint rövidfejű, sasorrú, a tolvaj hosszúfejű, tompaorrú stb. De ha nem is fedezte fel a büntettes-típust, amint vélte, mégis érdeme, hogy rámutatott a büntettek között lévő számos degeneráltra s nagy erővel kutatta azt a fontos s az ő vizsgálatai után is igen kevésbé tudott összefüggést, amely a degeneráció s a kriminalitás között fennáll. Egy-két emberöltővel ezelőtt nem ismerték még az elmebetegségnek több ma már ösmeretes formáját. Ki tudja, hogy egy-két emberöltő múlva a degeneráció szerepére és mértékére nézve minő perspektívák nyílnak meg?

Az antropológiai vizsgálatoknál kétségtelenül hiányosabbak Lombroso pszichológiai kutatásai. A mások megfigyelésének módszerei a pszichológiában még tökéletlenebbek, mint az antropológiában. A Lombroso által megfigyelt esetek száma ezen a téren kisebb, mint az antropológia terén s a büntettesnek az átlagos nem büntetettel való összevetését itt alig vitte keresztül. A pszichológiai kutatásnak ebben a kérdésben különben csaknem legyőzhetetlen nehézségei vannak. Azt meg lehet állapítani, hogy az ember életében hatodik ujját, vagy hátrafutó homlokot társadalmi hatások alatt nem igen szerezhethet, de a szimpátiának vagy a lelkiismeretfurdalásnak hiánya társadalmi úton is előállhat. Az öröklött s a szociális hatások alatt kialakult lelki diszpozíciók ma még nem különíthetők el. A biológiailag már az embrióban determinált büntettesnek lélektani bizonyítékairól nem lehet szó. S csak sejtésszerű jelentősége van annak a külsőleg alig felismerhető elfajulásnak, amelyet Lombroso a szenvedélyből s a társadalmi alkalom hatása alatt bünt követő büntetéseknél felvesz. A büntetettek legnagyobb részénél, ahol az antropológiai megfigyelések cserbenhagyják, alig nyújt magyarázatot.

Lombroso nemcsak a degeneráció bizonyos típusait kereste a büntetettek sorában, hanem a büntetettek degenerációjának okai után is kutatott. Hiányos megfigyelések után merész sejtések következtek. Bárha logikai ellenmondás nincs az atavizmus és az epileptikus degeneráció együttes föltételezésében, exakt módon kiépített hipotézisnek a Lombrosoé nem tekinthető. Darwinnak a büntettes atavisztikus természetére vonatkozólag odavetett sejtéséből Lombroso az intuíciók egész rendszerét fejtette ki. Az elfajulási jelek egy része atavisztikusnak látszó (mint pl. hátrafutó homlok, pragmatizmus stb.), más részük nem az. Csakugyan

ősi sajátosságokra való visszaütésről van szó s nem-e a fejlődés megakadályozottságáról, vagy egyszerű variációkról? Ezeket a kétségeket Lombroso nem oszlatja el. Még merészebb analógián nyugszik a büntettes degenerációjának az epilepsziával való magyarázata. Csakugyan van rokonság pl. nem egy büntettes indokolatlannak látszó dührohama s az epilepsziának rejtett formát között, de nem magyarázzuk-e a kevéssé ismertet az ismeretlennel, mikor a dührohamot az öntudat vele járó zavarával együtt az epilepszia jelenségei közé sorozzuk? Kis hasonlóságoknak azonosságokká való avatása, ez a jellemzője a Lombroso hipotéziseinek, amelyek azonban éppen merészségüknél fogva gyakorta zökkentenek ki megszokott gondolatmenetekből és adnak új összefüggések kutatására ösztönző lökést az elmének.

Lombroso antropológiai hipotézise a szociológiai elméletek és kutatások egész raját vontta maga után. Többen vitatták, hogy a született büntettes típusa társadalmi lehetetlenség. A bűncselekmények társadalmonként és koronként változnak. Elképzelhetetlen, hogy ily körülmények közt a büntettes állandó antropológiai típus legyen. Nem tartom elképzelhetetlennek, hogy vannak bizonyos szervezetű emberek, akik minden idők változó társadalmi rendjéhez nem tudnak illeszkedni. Vagy hogy korunkban — s elsősorban erre vonatkozik a Lombroso elmélete — régibb kultúrfokra való visszaütés hatása alatt bűncselekményeket követnek el olyanok, akik más viszonyok közt talán normális emberek lennének. Az a kérdés, hogy a büntettes testileg és lelkileg különbözik-e a normális embertől, elsősorban az antropológia s a pszichofiziológia problémája. A Lombroso tételeivel szemben ezeknek a tudományoknak a kritikája döntő.

Kétségtelen azonban, hogy szociológiai szempontok elhanyagolásával valamely társadalmi jelenség szempontjából helyes antropológiai megfigyeléseket sem lehet eszközölni. Lombroso vizsgálatainál ez különösen két tekintetben tűnik ki. Ő — mint már említettük — antropológiai méréseket végez büntetteseken és nem büntetteseken anélkül, hogy kutatásai anyagát társadalmi helyzetük szerint csoportosítaná. Nem látja azt az óriási hatást, melyet az osztályhelyzet a testi és lelki élet minden nyilvánulására gyakorol. Pedig saját kutatásaiból is kiviláglik itt-ott, hogy a társadalmi helyzet biológiai eltéréseknek lehet forrása. Így midőn leírja, hogy a jobb fajtájú, az intelligens büntettesek arca többnyire szép, míg a büntettesek nagy tömegének fiziognómiája nagyobbára rút. Továbbá kutatásai közben nem ismeri fel eléggé, hogy az állam a büntettes reflektorával minő egészen különböző motívumból fakadó cselekményekre, minő egészen elütő lelkületű tettesekre világít. Vannak bűncselekmények, amelyek az elkövetőjükre jellemzők s vannak olyanok, amelyek a „büntettes” egyéniségének leírásával nem igen jönnek számba. Teljesen különböző társadalmi jelenségeket vizsgál azonos módszerekkel. Altlában a megfigyelései leginkább a *grandé criminalité*-t érintik s a kis bűncselekmények elkövetőinek légiójára alig vonatkoznak.

Mikor a közönséges, súlyos bűncselekmények köréből kilép s a politikai büntetteket vizsgálja az ő típusainak szempontjából, akkor élesen kitűnik, hogy módszere csak a büntettek egy részére szabott s hogy társadalmi változásokkal járó tömegjelenségek megvilágítására teljességgel alkalmatlan.

De nemcsak szociologikus vezető szempontok kellenek az eredményes kriminántropológiai kutatásokhoz, hanem az antropológiai eredmények is jórészt használhatatlanok a szociológia megvilágítása nélkül. Ha a degenerációnak van is szerepe a bűncselekmények létrejöttében — bár távolról sem az, melyet neki Lombroso tulajdonít — igazi jelentősége csak akkor tárul elénk, ha társadalmi okait és kísérő jelenségeit szemügyre vesszük. A degeneráció, ha tisztára nem is magyarázható meg társadalmi okok segítségével, jórészt eredménye az alsóbb osztályok rossz táplálkozási és lakásviszonyainak, kimerítő munkájának és alkoholfogyasztásának s a felső osztályoknál is igen erős összefüggésben van a prostitúció útján terjedő szifilisszel, az ivási szokásokkal s itt-ott a heves verseny izgalmas és túlfeszített szellemi munkájával. S a társadalmi okok talaján megtermő degeneráció bűnre alig vezet társadalmi okok hatása nélkül. A munkásosztálybeli degenerálnál a nyomorúság a legkisebb ellenállás irányában a bünt idézi elő, a gazdag földbirtokosnál a degeneráció sokkal valószínűbb, hogy tekozlás miatt való gondnokság alá helyezést és szanatóriumi kezelést von maga után. A társadalom ismerete nélkül továbbá gyakorta tulajdonítanak szervezeti eltéréseknek oly jelenségeket, amelyek tisztára társadalmi hatások eredményei, így a tetoválást Lombroso a vademberre való visszaütéssel magyarázza, holott valószínű, hogy az alsóbb osztályok bizonyos rétegeinek ez a szokása ép az utóbbi századok kultúrájának hatásakép a tengeri utazások s a primitív népekkel való érintkezés révén jött létre. Szociológiai felfogás hiánya az, ami az egész lombrosói épületet csonkává teszi. S bár Lombroso különösen később a kriminálpszociológiai kutatások eredményeit megösmerve s a tudományos szocializmus gondolatvilágától megérintve a társadalmi okok szerepét mindjobban méltatta, a kriminalitás társadalmi felfogásának későn bejött ága nem tudott összeforradni régi világfelfogásával s azzal együtt harmonikus eredményeket teremteni.

Ha Lombroso nem is vitte előre a büntetetre vonatkozó szociológiai kutatásokat, ezeknek a szociológiai kutatásoknak a fejlődése kétségtelenül összefüggésben van az ő fellépésével. Meglepő és ellenmondást kihívó elmélete váltotta ki a bűn társadalmi okairól szóló fejtegetések egy jelentős részét. S bárha ma már főleg ezeken nyugszik a kriminológia, az antropológiai kutatásokat feleslegessé nem tették. Néhányan a kriminológusok közül (Liszt, Bonger) ugyan azt vitatják, hogy a kriminológiának csak a bünt előidéző társadalmi föltételek megállapítása a feladata. Kérdések áttétele azonban nem jelenti a Kérdések megoldását s ezen álláspont mellett is nyitva marad az a kérdés, látszólag azonos társadalmi okokra miért reagálnak

az emberek oly különbözőképpen? A nyomor miért dönt némely embert bűnbe, másokat miért tesz prostituálttá vagy öngyilkossá; sokan miért tudják azt minden ilyfajta hatás nélkül elviselni? Lehetséges ugyan, hogy a reakciók különbözőségét a társadalmi okok módosulása idézi elő. A statisztika főleg durva egyformaságokat tüntet fel, de kétségtelen, hogy az anyagi helyzetben való változás, az alkalom, a visszatartó morális érzelmeket gyengítő viszonyok erősségi foka jelentős eltéréseket mutat. De nagyon valószínűtlen, hogy az egyéni szervezetek s ellenállóképességek változatai ne játszanának itt szerepet. Valószínűleg e két fajta sor metszéspontjain jön létre a bűn s a társadalmi és egyéni variációk a bűn irányában való találkozásának tipikus eseteit fogja megállapítani a jövő mikroszkopikus kriminológiája. Az a kriminológia, mely a statisztika mellett a büntettek s a foglalkozásszerű büntettekkel rokon társadalmi rétegek beható szociális és antropológiai leírásain nyugszik majd s az emberi cselekvések törvényszerűségei tekintetében épügy megtermékenyíti a szociológiát, mint ahogy a pszichopatológia megtermékenyítette a pszichológiát.

Lombroso tulajdonképeni jelentősége a kriminológiában s nem a kriminálpolitikában rejlik. Elveinek gyakorlati következményeit főleg jogász hívei vonták le, bárha később ő is részt vett a program kiépítésében. Ez a program azonban csodálatosképen nagyjában fedi azokat a követeléseket, melyekért a mai büntető joggal szemben a bűn szociális magyarázatának több híve küzd. Szigorúbb elbánás a szokásos bűnösökkel, enyhébb reakció, különösen a szabadságvesztés büntetés mellőzése az alkalmi bűnösökkel szemben, a büntettes egyéniségének figyelembevétel s nem az elvont büntetetre való tekintet. Ez a különös jelenség úgy véljük két okra vezethető vissza. Az egyik: a két irány hívei egyetértenek alapjában a mai büntettek különböző csoportokra oszlására nézve s abban a gyakorlati szempontból fontos kérdésben, hogy a büntettek egy része nem igen változtatható meg, míg a másik csoportra lehet hatni. S egyetértenek — ami különösen fontos — a rövidtartamú szabadságvesztés-büntetés korrumpáló hatásának megítélésében. Az eltérés főleg a büntettes csoportok sajátosságainak a magyarázatában van. A másik: mindkét irány hívei nagyrészt az uralkodó társadalmi osztályok védői. S Lombroso az orvos higgadságával, bosszútól menten kívánja szükség esetén darwini érvekkel a született büntettes halála útján való „eliminálását”, s az alkalmi büntettekkel szemben néhány esetben botbüntetést rendel. A bűn ellen irányuló öntudatos és tudományos küzdelem hat a büntetés módjára bizonyos tekintetben, de annak társadalmi funkcióját nem változtatja meg. A kriminálantropológiai irány egyébként az uralkodó osztályoknak kedvesebb, mint a szociológiai. A büntett elleni küzdelemben sokkal nagyobb jelentőséget juttat a büntetésnek, mint a szociológiai irány. S ma a büntettel szemben szívesebben hozzák meg a büntetésnek, mint a szociálpolitikai reform útján való megelő-

zésnek az áldozatát. S mikor Lombrosot tudományos egyéniségének kifejlődése után magával ragadta az olasz egyetemi tanárok szocializmusa, (valóságos s nem „katedraszocializmus”), némely kérdésben, különösen a politikai büntetésekre vonatkozólag, megváltoztatta álláspontját de alapjában a régi maradt. A proletariátusnak s a küzdelmében résztvevőknek a büntetettekkel szemben tanúsított érzései nemigen alakították át az ő érzésvilágát.

A született büntettes hipotézisét megfelelő módon alkalmazza a prostitúció jelenségeire. Tarnowsky 150 prostituálton végzett mérései alkalmával a *delinquente nato* stigmáit észlelte. Lombrosznak kapóra jött ez a fölfedezés. A büntettes típus ieleit nőknél alig figyelhette meg. Azonkívül a született büntettes hipotézisével nehezen volt összeegyeztethető az a tény, hogy a nők között jóval kevesebb a bűnös, mint a férfiak között. A prostituáltak megfigyelése alkalmával Lombroso rajtuk stigmáit gyakrabban fedezte fel, mint a női büntetéseken. Ezen tények alapján szerkesztette meg Ferreróval a női büntettes elméletét. Szerinte a született büntettesnő legnagyobb valószínűséggel prostituálttá lesz, mert fizikai gyöngesége és csekély intelligenciája miatt a prostitúció terén könnyebben boldogulhat, mint a bűn terén. A női nemnél a prostitúció a bűn *aequivalense*. A női bűnösség csekély voltának az az oka, hogy a prostitúció a női kriminalitás levezető csatornája. Bár a bűn okai, motívumai és megjelenési formái tekintetében a prostitúciónál sokkal differenciáltabb terület, a bűn s a prostitúció között kétségtelenül van némi rokonság. A bűnt az esetek jelentős részében épúgy, mint a prostitúciót, a társadalom erkölcsi megvetése sújtja. De ez a morális megvetés bizonyos mértékben más foglalkozásoknál is megvan, teszem a hóhérságnál. S ha a kriminálantropológia az ilyen foglalkozásokra is kiterjesztette volna megfigyeléseit, valószínűen megtalálta volna a „született hóhér” típusát is. Lombroso módszere a prostitúciónál sem más, mint a kriminalitásnál. A degenerációnak itt is van bizonyos jelentősége, de távolról sem olyan és annyi, mint ahogy Lombroso feltünteti. A prostitúció áttekinthetőbb, mint a kriminalitás s azért talán itt még nagyobb erővel ötlük szembe a társadalmi tényezők ereje. A prostituált nők elsősorban bizonyos foglalkozási ágakból rekrutálódnak (cseléd, pincérnő, szezonmunkás) s rendkívül valószínűtlen, hogy a degeneráltak száma ép ezekben a foglalkozásokban lenne a legnagyobb. A „levezető csatorna” elmélet keretébe sem illeszthetők be jól a tények. A női kriminalitás kisebb voltának a főoka a nő zárkózottabb társadalmi helyzete, az alkalmak csekélyebb száma, továbbá az a körülmény, hogy a férfit terheli főképp a családfenntartás és így a kriminális szerzés terén is leginkább a férfi szerepel. A nő társadalmi helyzetének a megváltozásával az *mdusztriah*s országokban a női kriminalitás erősen megnövekedett, anélkül, hogy ez a prostitúció aránylagos csökkenését vonta volna maga után.

A kriminalitásra és a prostitúcióra vonatkozó kutatások kétségtelenül magasabb fokon állanak, mint a zseniális ember biológiai és társadalmi föltételeire irányuló vizsgálatok. Erősebb törekvés irányult a bűn és prostitúció megszüntésére, mint a kiváló emberek létrehozására. A lángész problémájának megoldásához nem igen visz bennünket közelebb a Lombroso műve. Alap gondolata, hogy a zseni az epilepszia családjába tartozó elfajulási pszichózisok egyike. Az inspiráció az epileptikus rohamok lelki egyenértéke. A zseni *epileptoid* jellegére mutat számos zseninek degenerált családból való származása, a zseniknél gyakran előforduló elfajulási jelek, különösen az asszimetrikus arc, a koraérettség, az emlékezet zavarai, a hallucinációk, deliriumok, a csavargásra való hajlam, a morális érzelmek hiánya stb. Ezt az elméletet, mely igen régi időkre nyúl vissza s talán a csirája megvan a primitív emberek őrülttiszteletében, Lombroso igen hiányosan, még nála is feltűnő kritikátlansággal építi fel. Nemcsak „a mindennapi élet pszichopatológiáját” nem veszi figyelembe s pl. Newton szórakozottságát az elfajulás jelének tartja, hanem a, lelki élet egészen normális jelenségeit kórosaknak tünteti fel. Így degenerációs tünetnek véli, hogy Darwin a hipnotizmusban kételkedett, Vico műveiben új szavakat használt stb. Társadalmi viszonyok különbözőségére nincs tekintettel. Patologikusnak tünteti fel Amperének és Lenaunak korukban egészen természetes vallásos kételkedését. A *moral insanity* jelét látja abban, hogy Speusippos házasságtörést követett el, Aristoteles Nagy Sándornak hízelgett stb. Ha valamely adat valahogyan beleillik rendszerének keretébe, történeti hitelességével nem törődik. Minden hóbortos intellektuelt zsenivé avat. A Lombroso kutatásaiból lehetetlen megállapítani, hogy csakugyan gyakoribbak-e a lelki élet patológikus vonásai a zseninél, mint a normális embernél. S ha ez igaz is lenne, nincs-e ez összefüggésben a lángész intenzív szellemi munkájával? Nem egy bűncselekmény genezisét jobban értjük meg, ha felismertük az elfajult szervezet csekélyebb ellenállását, de a zseniális „cselekmények” megértéséhez alig visz bennünket közelebb azok patológikus eredete. Természetesen ez nem érv a degeneráció s a zseni közti összefüggés fenforgása ellen, csak arra mutat, hogy a zseni a degenerációs jelleg bebizonyítása után is csak oly probléma marad, mint annakelőtte. Mert nyilvánvaló, hogy a közönséges degenerációtól a zseni csakúgy különbözik, mint a normális állapottól. A zseniális variáció élettani okainál talán többet tudunk társadalmi föltételeiről. Bár az idevágó ismereteink is nagyon csekélyek. Odinne a francia irodalomtörténet alapján végzett gondos kutatásai nyomán megállapítható, hogy a nevelés jósága és a jó nevelést alkalmassá tevő anyagi helyzet egyik rendszerinti előfeltétele a zsenik keletkezésének. Ezt megerősítik Ostwaldnak néhány természettudós életének vizsgálatán alapuló megállapításai. Sőt talán Woltmannak igen gondos kutatásai is, aki Franciaországban és Olaszországban a renaissance idején a

germán eredetű zsenik nagy számát mutatja ki. Ez a jelenség sokkal inkább magyarázható meg azzal, hogy az uralkodó osztályokká vált hódítók sorából több kiváló ember került ki, mint a germán faj zseniális voltával. A zseni fellépése s a társadalmi szükséglet közötti összefüggésre vonatkozó kutatások kezdetének kezdetén vagyunk.

Ha Ostwalddal megkülönböztetjük a kiváló kutatók klasszikus és romantikus típusát, akkor Lombroso a romantikusok legszélső szárnyán foglal helyet. Vonzották a különös, a rejtelmes összefüggések, a természettudomány romantikája. Szerette az ismert az ismeretlennel magyarázni. Ez világítja meg a spiritizmushoz való viszonyát is. Hatalmas fantáziájának a léghajóját nem tudta a kritika kormányával irányítani. Nagy akarások, nagy problémák és kis eredmények, ez az ő tudományos működése. De ha a korunk tudományának nem egy műhelyében végbemenő lélekölő szakmunkára gondolunk, akkor nyilván üdítő látvány az az orvos, aki a maga tudományának eredményeit a legkülönbözőbb társadalmi jelenségek körére akarja átvinni, az a természettudós, aki fáradhatatlanul törekszik egységesíteni és összehangolni igen különböző ismereteket. S hogy a valódi siker elmaradt, az nemcsak a hiányos módszernek, hanem a hiányos tudománynak is az eredménye. A természettudományok mai alakjukban alkalmatlanok a Lombroso-féle cél elérésére, de a kritikus elmék nem tudják megakadályozni a fantasztikusuk időelőtti hipotéziseit. Talán ezek szükségesek is ahhoz, hogy később exakt, jól felépített elméletek foglalhassák el a helyüket. S ha a Lombroso működését nem a közvetlen eredmények, hanem a közvetett hatások szempontjából mérjük, akkor az ítéletünk már most is egészen más lesz. Az ő szuggesztívója számos nálánál behatóbb, pontosabb kutatást hívott elő. Saját magát a virágokat termékenyítő rovarokhoz hasonlította s valóban a társadalomtudományok kertjének nem egy gyümölcse az ő termékenyítő hatásának az eredménye.

Rónai Zoltán.

